

BOŽICA CVJETKO\*

## Alternativa pokretanju kaznenog postupka prema maloljetnim i mladim punoljetnim počiniteljima kaznenih djela, odnosno alternativa pokretanju kaznenog postupka u predmetima nasilja u obitelji

**U** radu autorka analizira odredbe Zakona o sudovima za mladež RH kojim je propisana široka mogućnost primjene načela svrhovitosti u predpripremnom, odnosno predistražnom postupku u povodu odluke državnog odvjetnika o kaznenoj prijavi prema tim osobama, među ostalim i primjena posebnih obveza kao neformalnih sankcija. Posebna pažnja posvećuje se primeni izvansudske nagodbe. Cilj ove mjere jest "pomirenje između maloljetnog ili mladog punoljetnog počinitelja kaznenog djela i žrtve kaznenog djela i uspostava socijalnog mira". Sličan projekt i primjena načela svrhovitosti pokrenut je i za kaznena djela nasilja u obitelji. Osnovni je cilj tih obveza pružanje profesionalne pomoći obiteljima koje su u krizi, imaju poteškoće vezane uz nasilničko ponašanje jednog člana obitelji - najčešće oca. Takav pristup u svakom slučaju je svrhovitiji od vođenja dugotrajnog kaznenog postupka, svjedočenja i produbljanja krize unutar obitelji. U radu je dat prikaz zakonskih rešenja i u vezi sa ovim mjerama, kao i njihova primjena u praksi.

*Ključne reči: maloljetni i mladi punoljetni počinitelji, neformalne sankcije, nasilje u obitelji, Hrvatska*

### Alternativa pokretanju kaznenog postupka prema maloljetnim i mladim punoljetnim počiniteljima kaznenih djela

#### Međunarodni standardi

Kad se govori o alternativni pokretanju kaznenog postupka prema maloljetnim i mladim punoljetnim

počiniteljima kaznenih djela, točnije o primjeni načela svrhovitosti povodom odluke državnog odvjetnika o kaznenoj prijavi, tada treba spomenuti ona međunarodna pravila u kojima naše, ali i europsko kazneno zakonodavstvo nalaze uporište za primjenu tog instituta.

Tako Konvencija o pravima djeteta UN iz 1989. god. u čl. 40. st. 3. toč. b) određuje:

*"Kada je god to primjereno i poželjno, države će donijeti mjere za postupanje s maloljetnim počiniteljima kaznenih djela bez pribjegavanja sudskim postupcima uz osiguranje punog poštovanja ljudskih prava i pravne zaštite."*

Jednako tako Standardna minimalna pravila UN u pravilu 11 toč. 1. sadrže sljedeću preporuku:

*"Kada god je to primjereno, treba razmotriti mogućnost rješavanja slučajeva maloljetničke delinkvencije bez redovitog suđenja pred kompetentnim tijelom."*

Ista preporuka sadržana je i u toč. II 2. Društvenih reakcija Vijeća Europe na mladenačku delinkvenciju iz 1987. god. i ona glasi:

*"Maloljetnike treba odvratiti od činjenja kaznenih djela putem posredovanja na razini državnog odvjetništva (prekidanje postupka) ili na razini policije u zemljama gdje policija ima funkciju državnog odvjetništva u svrhu sprječavanja maloljetnika da uđe u sustav kaznenog pravosuđa i tako pretrpe posljedice koje iz toga proizlaze."*

Sve navedene standarde i preporuke zakonodavac je nastojao ugraditi i u hrvatsko maloljetničko zakonodavstvo.

<sup>1</sup> Božica Cvjetko je zamjenica Glavnog državnog odvjetnika Republike Hrvatske. E-mail: bozica.cvjetko@dorh.hr

***Načelo svrhovitosti i primjena neformalnih sankcija u hrvatskom maloljetničkom kaznenom pravu***

Zakonom o sudovima za mladež iz 1997. (dalje: ZSM) hrvatski je zakonodavac u cilju izvansudskog rješavanja problema maloljetničke delinkvencije propisao široku mogućnost primjene načela svrhovitosti prema kojemu državni odvjetnik za mladež može pod uvjetima propisanim zakonom odlučiti da ne pokrene kazneni postupak prema maloljetniku ako smatra da s obzirom na narav kaznenog djela i okolnosti u kojima je ono počinjeno, prijašnji život maloljetnika i njegova osobna svojstva to ne bi bilo svrhovito (čl. 63. ZSM).

Zakonske pretpostavke i kriteriji za primjenu načela oportuniteta su slijedeći:

- a) Visoki stupanj izvjesnosti da je maloljetnik počinio kazneno djelo, a što znači da prikupljeni podaci o djelu pružaju dovoljno osnova i za pokretanje kaznenog postupka.
- b) Radi se o kaznenom djelu za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina (u pravilu se treba raditi o tipičnom mladenačkom deliktu).
- c) Ne smije se raditi o beznačajnom djelu (članak 28. Kaznenog zakona).
- d) Nisu isključeni maloljetnici koji se nalaze u kriminalnom povratu.

Zakonodavac je propisao tri vrste oportuniteta.

***Bezuvjetni oportunitet (čl. 63. ZSM)***

Ovaj propis se primjenjuje kada je maloljetnik prvi puta prijavljen i radi se o blažem kaznenom djelu koje je ekscenog karaktera, situacijski uvjetovano i bez elemenata drskosti i nasilja, te maloljetnik prema kaznenom djelu zauzima kritičan stav. Osim toga maloljetnik ima sredene osobne i obiteljske prilike.

U slučaju kada maloljetnik ima nesredene obiteljske prilike ili poremećeni tijek školovanja, a ispunjeni su svi naprijed spomenuti kriteriji, moguća je također primjena bezuvjetnog oportuniteta. U tom slučaju državni odvjetnik za mladež može na osnovi Obiteljskog zakona u cilju zaštite interesa maloljetnika predložiti mjere obiteljskoppravne zaštite.

Dajući državnom odvjetniku relativno široka ovlaštenja za primjenu načela svrhovitosti pri odlučivanju o prijavi protiv maloljetnih počinitelja kaznenih djela, zakonodavac je imao na umu da sredstvo i put za suzbijanje kriminalnog ponašanja maloljetnika, u slučajevima kada težina i okolnosti izvršenja djela tome ne stoje na putu, valja prije

svega tražiti izvan kaznenog prava. Na taj način zakon afirmira značenje načela supsidijariteta sudskog postupanja, ali ujedno šalje poruku drugim nadležnim tijelima da se intenzivnije bave sprječavanjem maloljetničke delinkvencije, pri čemu posebno značenje i ulogu imaju centri za socijalnu skrb.

***Uvjetovani oportunitet (čl. 64. ZSM)***

Sukladno odredbi čl. 64. ZSM, ukoliko su se stekle naprijed spomenute zakonske pretpostavke i kriteriji za primjenu načela oportuniteta, državni odvjetnik može odluku o nepokretanju kaznenog postupka uvjetovati spremnošću maloljetnika:

- a) da prema vlastitim mogućnostima popravi ili nadoknadi štetu nanесenu kaznenim djelom;
- b) da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove komunalnog ili ekološkog značenja;
- c) da se podvrgne postupku odvikavanja od droge ili drugih ovisnosti;
- d) da se uključi u pojedinačni ili skupni rad u savjetovaništu za mladež.

Ove obveze mogu trajati najdulje do jedne godine, međutim, u praksi državnih odvjetništava one u pravilu traju između tri i šest mjeseci. Nakon što uz suradnju i nadzor centra za socijalnu skrb maloljetnik ispuni obveze, državni odvjetnik donosi konačnu odluku o nepokretanju postupka.

U državnim odvjetništvima su se tijekom zadnjih godina iskristalizirali kriteriji za primjenu ove vrste oportuniteta, pa tako maloljetnik u pravilu mora počiniti kazneno djelo srednje težine (teška tjelesna ozljeda ili druga kaznena djela s elementom nasilja, ali bez težih posljedica, imovinski delikti, posjedovanje opojne droge). Daljnji je kriterij da je maloljetnik preuzeo odgovornost za počinjeno kazneno djelo i spreman je snositi posljedice.

Ova vrsta oportuniteta može se primijeniti i prema maloljetniku koji se nalazi u kriminalnom povratu. Tako će državni odvjetnik primijeniti uvjetovani oportunitet i ako je prema maloljetniku ranije prijava riješena na osnovi propisa o bezuvjetnom oportunitetu (čl. 63. ZSM) ili je maloljetnik već ranije uspješno izvršio neku posebnu obvezu, pa tako primjerice popravio štetu zbog kaznenog djela krađe (čl. 64. ZSM), ili ako je u tijeku odgojna mjera pojačane brige i nadzora. Važan je kriterij u tom slučaju da maloljetnik ima relativno sredene obiteljske prilike.

Državna odvjetništva su na osnovi praktičnog iskustva u suradnji s centrima za socijalnu skrb koji provode ili nadziru izvršavanje posebnih obveza načinila Protokol postupanja u provedbi posebnih obveza (Prilog I).

U cilju osiguranja uvjeta za provođenje naprijed navedenih posebnih obveza Ministarstvo rada i socijalne skrbi Republike Hrvatske je u suradnji s Državnim odvjetništvom Republike Hrvatske tijekom 1999. godine načinilo po županijama i popis ustanova u Republici Hrvatskoj u kojima se provode posebne obveze (Prilog II).

Važno je navesti kako se posebne obveze pozivom na propis čl. 64. ZSM prema maloljetniku primjenjuju na osnovi njegove dobrovoljnosti. Riječ je o nekoj vrsti ugovora između maloljetnika i državnog odvjetnika za mladež, odnosno stručnog djelatnika u centru za socijalnu skrb koji ovisno o vrsti posebne obveze provodi ili nadzire provođenje obveze. Osnova tog ugovora je međusobno uvažavanje. Postupak koji se pak provodi u centru za socijalnu skrb naziva se "postupkom posredovanja". Nadalje, iako je riječ o neformalnoj sankciji koju u dogovoru s maloljetnikom određuje državni odvjetnik za mladež, kao i rok za njezino ispunjenje, a ne sud, ona da bi državni odvjetnik mogao donijeti pravovaljanu odluku o konačnom nepokretanju kaznenog postupka prema maloljetniku, mora biti uredno provedena. Ako maloljetnik tijekom postupka posredovanja odustane od izvršavanja obveze, prema njemu će se pokrenuti kazneni postupak.

*Primjena načela oportuniteta kad je izvršenje odgojne mjere ili kazne u tijeku (čl. 65.)*

Pod uvjetom da je maloljetnik počinio kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora u trajanju do pet godina ili novčana kazna, a izvršenje kazne ili odgojne mjere je u tijeku ili su ove sankcije pravomoćno izrečene ili je maloljetnik odlukom centra za socijalnu skrb smješten u ustanovu socijalne skrbi, državni odvjetnik može odlučiti da ne zahtijeva pokretanje kaznenog postupka za drugo kazneno djelo maloljetnika ako s obzirom na težinu i narav djela i pobude iz kojih je ono počinjeno vođenje postupka i izricanje sankcije za to djelo očito ne bi imalo svrhe.

Svi naprijed spomenuti propisi o primjeni načela oportuniteta mogu se na osnovi čl. 111. Zakona o sudovima za mladež primijeniti u predistražnom postupku i prema mlađoj punoljetnoj osobi, ako dolazi u obzir primjena maloljetničkog kaznenog prava. Primjena maloljetničkog prava dolazi pak u

obzir kad se s obzirom na vrstu kaznenog djela i način njegova izvršenja može zaključiti da je ono u velikoj mjeri odraz počiniteljeve životne dobi, a okolnosti koje se odnose na njegovu ličnost opravdavaju primjenu načela oportuniteta.

**Statistički pokazatelji o primjeni načela oportuniteta prema maloljetnim i mlađim punoljetnim osobama u prethodnom postupku**

*Maloljetnici*

Tablica 1 pruža uvid u apsolutne i relativne brojeve o primjeni načela oportuniteta povodom odluke državnog odvjetnika o kaznenoj prijavi u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2002. do 2004. U svim tim godinama oportunitet uz ili bez posebnih

|       | Ukupno odluka povodom prijave | Od toga oportunitet |
|-------|-------------------------------|---------------------|
| 2002. | 3696                          | 1963                |
|       | 100                           | 53,1                |
| 2003. | 3524                          | 1885                |
|       | 100                           | 53,5                |
| 2004. | 2963                          | 1544                |
|       | 100                           | 52,1                |

obveza primijenjen je prema 53% maloljetnika, a što znači da prema tim maloljetnicima nije pokrenut postupak pred sudom.

Tablica 1: Primjena načela oportuniteta prema maloljetnicima povodom odluke o kaznenoj prijavi

Tablica 2 pruža uvid u vrstu primijenjenog oportuniteta. Iz dobivenih pokazatelja proizlazi da su bezuvjetni i uvjetovani oportunitet primjenjivani u gotovo jednakom broju slučajeva, osim 2002. godine kada je u većoj mjeri primijenjen bezuvjetni oportunitet.

Tablica 2: Maloljetnici - odluka povodom prijave - vrste oportuniteta

|       | Odbačaj oportunitet | Bezuovjetni oportunitet | Uvjetovani oportunitet | Izrečena sankcija ili mjera | Posredovanje u tijeku |
|-------|---------------------|-------------------------|------------------------|-----------------------------|-----------------------|
| 2002. | 1963                | 995                     | 758                    | 210                         | 559                   |
|       | 100                 | 50,6                    | 38,6                   | 10,7                        |                       |
| 2003. | 1885                | 795                     | 870                    | 220                         | 389                   |
|       | 100                 | 42,1                    | 46,1                   | 11,7                        |                       |
| 2004. | 1544                | 667                     | 691                    | 186                         | 435                   |
|       | 100                 | 43,2                    | 44,8                   | 12,0                        |                       |

Tablica 3 pruža uvid u vrstu primijenjene posebne obveze tijekom pretpripremnog postupka. Kao što je vidljivo u državnim odvjetništvima posebno se afirmirala primjena posebne obveze humanitarnog rada.

Tablica 3: Maloljetnici - uvjetovani oporunitet - vrste posebnih obveza (čl. 64. ZSM)

|       | Ukupno uvjetovani oporunitet | Popravak štete | Humanitarni rad | Odvikavanje od droge | Savjetovalište za mladež | Naložene 2 ili više obveza |
|-------|------------------------------|----------------|-----------------|----------------------|--------------------------|----------------------------|
| 2002. | 758                          | 127            | 307             | 255                  | 69                       |                            |
|       | 100                          | 16,0           | 40,5            | 33,6                 | 9,1                      | 38                         |
| 2003. | 870                          | 112            | 378             | 244                  | 87                       |                            |
|       | 100                          | 12,8           | 43,4            | 28,0                 | 10,0                     | 49                         |
| 2004. | 691                          | 110            | 330             | 170                  | 82                       |                            |
|       | 100                          | 15,9           | 47,7            | 24,6                 | 11,8                     | 53                         |

#### Mlade punoljetne osobe

Tablica 4 pruža uvid u apsolutne i relativne brojeve o primjeni načela oporuniteta u predistražnom postupku prema mlađim punoljetnim osobama. Iz dobivenih pokazatelja proizlazi da je to načelo, koje se prema ranijem zakonodavstvu nije moglo primijeniti prema tim osobama, implementirano u praksi, iako u manjoj mjeri nego prema maloljetnim osobama.

Tablica 4: Primjena načela oporuniteta prema mlađim punoljetnicima povodom odluke o kaznenoj prijavi

|       | Ukupno svrhovitost, istraga i optuženje | Od toga oporunitet |
|-------|---|--------------------|
| 2002. | 5113                                    | 1607               |
|       | 100                                     | 31,4               |
| 2003. | 4637                                    | 1605               |
|       | 100                                     | 32,3               |
| 2004. | 4234                                    | 1121               |
|       | 100                                     | 26,4               |

Tablica 5 pruža uvid u vrstu primijenjenog oporuniteta prema mlađim punoljetnim osobama, dok tablica 6 daje uvid u vrstu posebnih obveza koje su primijenjene u predistražnom postupku prema mlađim punoljetnim osobama.

Tablica 5: Mlađi punoljetnici - odluka povodom prijave - vrste oporuniteta

|       | Odbačaj oporunitet | Bezuvjetni oporunitet | Uvjetovani oporunitet | Izrečena sankcija ili mjera | Oporunitet ZKP | Posredovanje u tijeku |
|-------|--------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------------|----------------|-----------------------|
| 2002. | 1607               | 854                   | 639                   | 57                          | 57             | 451                   |
|       | 100                | 53,1                  | 39,8                  | 3,5                         | 3,5            |                       |
| 2003. | 1501               | 635                   | 770                   | 73                          | 23             | 457                   |
|       | 100                | 42,3                  | 51,3                  | 4,8                         | 1,5            |                       |
| 2004. | 1121               | 426                   | 642                   | 41                          | 12             | 434                   |
|       | 100                | 38,0                  | 57,3                  | 3,6                         | 1,1            |                       |

Tablica 6: Mlađi punoljetnici - uvjetovani oportunitet – vrste posebnih obveza (čl. 64. ZSM)

|       | Ukupno uvjetovani oportunitet | Popravak štete | Humanitarni rad | Odvikavanje od droge | Savjetovalište za mladež | Naložene 2 ili više obveza |
|-------|-------------------------------|----------------|-----------------|----------------------|--------------------------|----------------------------|
| 2002. | 639<br>100                    | 71<br>11,1     | 167<br>26,1     | 364<br>57,0          | 37<br>5,8                | 20                         |
| 2003. | 770<br>100                    | 79<br>10,2     | 189<br>24,5     | 412<br>53,5          | 50<br>6,5                | 40                         |
| 2004. | 642<br>100                    | 87<br>13,6     | 221<br>34,4     | 268<br>41,7          | 66<br>10,3               | 24                         |

### Alternativa pokretanju kaznenog postupka u predmetima nasilja u obitelji

#### Međunarodni standardi

Nasilje u obitelji kao i njegovo sprječavanje suvremena je tema. Iako se o tome u zadnje vrijeme govori više nego ranije, te nastoje stvoriti različite strategije protiv nasilja, povijesno gledano, nasilje u obitelji nije novi fenomen. Nasilja među bračnim partnerima i prema djeci, te drugim članovima obitelji bilo je u svim vremenima. To vrijedi za sve vrste nasilja: fizičko i seksualno, te ono puno suptilnije - psihičko nasilje. Tako je primjerice gotovo sve do novijeg doba nasilje od strane oca kao glave obitelji bilo u zajednici prihvaćeno kao nešto normalno i legitimno.

Tek tijekom 20. stoljeća moderna kaznena zakonodavstva proširuju kriminalnu zonu u cilju zaštite djece i maloljetnika i uvode nova kaznena djela kojima se djeca štite od nasilja. Jednako tako s novim ženskim pokretima u Europi 70-ih godina počelo se nešto više govoriti o različitim vrstama nasilja nad ženama.

Slično se dogodilo i 90-ih godina u Republici Hrvatskoj, a poseban su izazov ženskim udrugama bile i neke odredbe Kaznenog zakona za koje se smatralo da diskriminiraju ženu kao žrtvu kaznenog djela nasilja.

Rezultat tog novog pogleda na međunarodnoj razini je - da spomenemo samo Vijeće Europe - donošenje različitih deklaracija, rezolucija i preporuka u cilju zaštite obitelji od svih oblika nasilja.

Smatrajući tako da je obitelj osnovna jedinica demokratskog društva, da obrana obitelji uključuje zaštitu svih njezinih članova od bilo kojeg oblika nasilja, da takvo nasilje posebno pogađa djecu s jedne strane i žene s druge strane, iako na različite načine, Odbor ministara Vijeća Europe je dana 26. ožujka 1985. godine donio Preporuku broj R(85)4 o nasilju u obitelji.

Tom Preporukom preporučuje se vladama država članica da poduzmu mjere:

1. U odnosu na sprječavanje nasilja u obitelji;
2. U odnosu na prijavljivanje čina nasilja u obitelji;
3. U odnosu na intervenciju države nakon čina nasilja u obitelji.

U odnosu na intervenciju države nakon čina nasilja u obitelji državama članicama se, među ostalim, preporuča, slijedeće:

9. *da poduzmu korake kako bi se osiguralo da se, u slučajevima nasilja u obitelji, brzo mogu poduzeti odgovarajuće mjere, pa makar i samo privremeno, radi zaštite žrtve i sprječavanja sličnih incidenata;*

11. *da poduzmu mjere kako bi se osiguralo da interesi žrtve ne budu ugroženi zbog preklapanja građanskih, upravnih i kaznenih mjera, s time da se podrazumijeva da se kaznene mjere trebaju poduzimati tek kao posljednje sredstvo;*

16. *da poduzmu mjere kako bi se osigurala zaštita od bilo kakvih vanjskih pritisaka na članove obitelji koji svjedoče u slučajevima nasilja u obitelji. Osobito bi maloljetnici trebali imati pomoć odgovarajućeg punomoćnika. Štoviše, težinu takvih dokaza ne trebaju umanjiti pravila koja se odnose na prisegu;*

17. *da razmotre uputnost uvođenja posebnih inkriminacija za kaznena djela počinjena unutar obitelji.*

S druge strane Odbor ministara donio je 15. siječnja 1990. Preporuku broj R(90)2 o socijalnim mjerama koje se tiču nasilja unutar obitelji (Prilog IV).

Ta preporuka sadrži:

- A) Opće preventivne mjere
- B) Konkretno mjere
  1. Informiranje;
  2. Otkrivanje nasilja;
  3. Prijavljivanje nasilja;
  4. Pomoć i terapija za cijelu obitelj;
  5. Mjere za djecu;

6. Mjere za žene;
7. Mjere za starije osobe;
8. Mjere za počinitelje;
9. Obrazovanje;
10. Socijalni radnici;
11. Uloga volonterskih udruga;
12. Financijske implikacije.

Opće preventivne mjere i Konkretno mjere sadrže 46 preporuka od kojih je svaka jednako važna. Ipak treba izdvojiti i navesti barem neke od preporuka.

Mjere za djecu:

14. *Treba naglasiti opću osudu tjelesnog kažnjavanja i drugih oblika ponižavajućeg postupanja u odgojne svrhe, kao i potrebu za obrazovanjem bez nasilja;*

18. *Kad se interesi zlostavljanog djeteta nalaze u sukobu sa interesima koji izražavaju njegovi roditelji, interesima djeteta u načelu treba dati prvenstvo. Kad je potrebno zaštititi dijete na način da ga se izdvoji iz obitelji, bilo kratkoročno ili dugoročno, to se ne bi moglo smatrati samo po sebi svrhom, već privremenim rješenjem u okviru obiteljsko-terapijskog pristupa koji je u interesu obiju stranaka. Rad s obitelji treba nastaviti bez obzira na izdvajanje djeteta.*

Mjere za žene:

20. *Ženama koje su žrtve nasilja u obitelji treba pružiti koordiniranu i sveobuhvatnu pomoć, uključujući, ako je to potrebno, i financijsku pomoć u skladu s nacionalnim zakonodavstvom. Javnim vlastima treba povjeriti konkretne odgovornosti u određenim zadaćama vezanim za rješavanje nasilja nad ženama, u suradnji s nevladinim organizacijama gdje je to potrebno;*

21. *Ako postoji zakonska mogućnost izdvajanja supružnika zlostavljača iz obitelji, nju treba iskoristiti kako bi se zlostavljanoj ženi i njejoj djeci omogućilo da ostanu u svome domu;*

26. *Kad pretučena žena bude primljena u sklonište, odgovarajuću bi joj pomoć, ako ona to želi, trebali pružiti socijalni radnici, psiholozi, pravnici i druge stručne osobe, uključujući iskusne volontere koji mogu osobito pomoći u vezi s praktičnim i administrativnim pitanjima koja se tiču žene i, ovisno o slučaju, njene djece. Važan element može biti i uzajamna pomoć i razmjena iskustava s drugim pretučenim ženama u skloništu.*

Mjere za počinitelje:

37. *Socijalne bi službe trebale održavati kontakt s počiniteljima napuštenim od obitelji, kako bi*

*utvrdile njihove potrebe, razgovarale o njihovim problemima i pružile im savjete i pomoć;*

38. ***Treba promicati istraživanja o terapijskim metodama i drugim mjerama koje bi mogle imati pozitivan utjecaj na počinitelje.***

Ako se analizira Preporuka vijeća Europe broj R(85)4 i Preporuka Vijeća Europe broj R(90)2 može se ukratko zaključiti sljedeće: obitelj kao temeljnu jedinicu društva treba podupirati svim mogućim sredstvima i zbog toga države članice trebaju poduzeti sve preventivne mjere da do nasilja ne dođe; kada se nasilje dogodi treba upozoriti javnost o razmjerima, ozbiljnosti i specifičnim značajkama nasilja u obitelji radi dobivanja potpore javnosti u suzbijanju te pojave; preporuke nemaju diskriminirajući karakter već podjednako štite i pružaju pomoć žrtvi i počinitelju (obiteljska terapija); pokretanje kaznenog postupka protiv počinitelja je krajnja mjera.

#### ***Pristup državnog odvjetnika radu na kaznenoj prijavi za delikte nasilja u obitelji***

Na nacionalnoj razini, također pod utjecajem nevladinih ženskih udruga, izmijenjene su ili dopunjene odredbe Kaznenog zakona (dalje: KZ) i Zakona o kaznenom postupku (dalje: ZKP), te donesen Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji.

Svi ti zakoni sadrže odredbe o novom i drugačijem statusu žene žrtve, odnosno počinitelja nasilja.

Kako je svrha ovog članka dati prikaz postupanja državnog odvjetnika u predkaznenom postupku pozivom na primjenu načela svrhovitosti, to valja spomenuti samo najvažnije nove odredbe Kaznenog zakona i Zakona o kaznenom postupku.

U Kazneni zakon unesen je novi propis članka 215 a, kojim se inkriminira kazneno djelo "Nasilničko ponašanje u obitelji". Taj propis glasi: "Član obitelji koji nasiljem, zlostavljanjem ili osobito drskim ponašanjem dovede drugog člana obitelji u ponižavajući položaj, kaznit će se kaznom zatvora u trajanju od tri mjeseca do tri godine".

Dakle, naglasak je na nasilničkom ponašanju člana obitelji u odnosu na drugog člana obitelji, a prema propisu članka 89 toč. 30 Kaznenog zakona određena je definicija članova obitelji. To su *bračni i izvanbračni drug, bivši bračni i izvanbračni drug, rođak po krvi u ravnoj lozi, posvojitelj i posvojenik, rođak u pobočnoj liniji do trećeg stupnja zaključno i srodnik po tazbini do drugog stupnja zaključno, a žive u zajedničkom kućanstvu.*

Rad državnog odvjetnika na ovim kaznenim predmetima je vrlo složen, budući da ovakva kaznena djela često izazivaju negativne emocije

prema počinitelju i djelu, uz očekivanja javnosti da se takav prijavljeni počinitelj bezuvjetno procesuiri i kazni, a što može utjecati i na donošenje odluke. Valja, međutim, naglasiti da oštrica kaznenog instrumentarija treba biti usmjerena samo na **osobito grubo ponižavanje i zlostavljanje člana obitelji**, dok ostale slučajeve zlostavljanja treba rješavati primjenom zaštitnih mjera na osnovi Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, odnosno, kada su žrtve i djeca, primjenom mjera obiteljskopravne zaštite na osnovi Obiteljskog zakona.

Iz navedenog razloga državni odvjetnik se mora pri rješavanju takovih predmeta pridržavati nekih *općih načela*. S jedne strane državno odvjetništvo mora osigurati da se prava žene i djeteta kao žrtve ili kao svjedoka poštuju u svim stadijima postupka, uključujući uvažavanje prava na obazrivo postupanje uz poštovanje djetetovog i ženinog dostojanstva; prava da osoba ne bude diskriminirana zato što je dijete ili žena; prava na postupak kao vjerodostojnih svjedoka.

S druge strane državni odvjetnici moraju osigurati da se štiti i poštuje pravo okrivljenika na pošteno suđenje. Tako Zakon o kaznenom postupku propisuje da sud i državna tijela koja sudjeluju u kaznenom postupku s jednakom pažnjom ispituju i utvrđuju činjenice koje terete okrivljenika i koje mu idu u korist (član 8).

Osim tih općih načela, državni odvjetnik mora pažljivo ocijeniti vjerodostojnost navoda kaznene prijave, pri čemu je važna uloga stručnog suradnika – socijalnog pedagoga ili socijalnog radnika u državnom odvjetništvu, suradnja s policijom i centrom za socijalnu skrb, suradnja sa zdravstvenom ustanovom, nevladinom udrugom, ženskom kućom i drugima. Kada su zajedno sa ženom i djeca žrtve nasilja, državni odvjetnik ne smije zaboraviti centru za socijalnu skrb predložiti mjere obiteljskopravne i socijalnopravne zaštite.

Konačno državni odvjetnik mora pažljivo ocijeniti da li će protiv osumnjičenika pokrenuti kazneni postupak ili primijeniti alternativu tom postupku i primijeniti načelo svrhovitosti. Ovo tim više što se u preporukama Vijeća Europe naglašava da je pokretanje kaznenog postupka prema počinitelju nasilja ultima ratio.

### **Predistražni postupak i primjena načela oportuniteta**

Tijekom 2003. godine Odjel za mladež Općinskog državnog odvjetništva Zagreb započeo je s primjenom članka 175 ZKP za kazneno djelo zlostavljanja i zapuštanja djeteta ili maloljetne osobe iz članka 213 KZ, te nasilničkog ponašanja u

obitelji iz članka 215a. KZ ukoliko je to djelo u stjecaju sa člankom 213. KZ.

*Propis članka 175 Zakona o kaznenom postupku propisuje da državni odvjetnik može odlučiti da odgodi početak započinjanja kaznenog progona, ako je kaznena prijava podnesena za kazneno djelo za koje je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, a djelo je nižeg stupnja krivnje kod kojeg razmjeri štetnih posljedica ne nalažu javni probitak kaznenog progona. Rješenje o odgodi početka kaznenog progona državni odvjetnik može donijeti samo uz prethodnu suglasnost oštećenika i privolu osumnjičenika i njegovu pripravnost da ispuni jednu ili više obveza.*

Vezano uz nasilje u obitelji, temeljem članka 175 Zakona o kaznenom postupku prema dosadašnjoj državnoodvjetničkoj praksi od kaznenog progona se može odustati ukoliko osumnjičenik ispuni sljedeće obveze:

- da se podvrgne odvikavanju od droge ili drugih ovisnosti sukladno posebnim propisima (članak 175. st. 1. toč. 5. ZKP),
- da se podvrgne psihosocijalnoj terapiji radi otklanjanja nasilničkog ponašanja uz pristanak osumnjičenika na napuštanje obiteljske zajednice za vrijeme trajanja terapije (članak 175. st. 1. toč. 6. ZKP).

Osnovni cilj ovih obveza je pružanje profesionalne pomoći obiteljima koje su u krizi i imaju poteškoće vezane uz nasilničko ponašanje jednog člana obitelji - najčešće oca. Ovakvo postupanje omogućuje brže djelovanje i rad na drukčijim, boljim odnosima u obitelji. Naglasak je na preuzimanju odgovornosti i suočavanju sa vlastitim ponašanjem počinitelja. Ovakav pristup je u svakom slučaju svrhovitiji od vođenja dugotrajnog kaznenog postupka, svjedočenja i produblivanja krize unutar obitelji.

Upravo zbog navedenog s posebnom pozornošću treba ocijeniti prema kojem počinitelju, odnosno u kojem slučaju bi bilo svrhovito primijeniti ove obveze, koji kriteriji su važni za odabir slučajeva, te kakav treba biti protokol postupanja.

Da bi državni odvjetnik za mladež u slučaju nasilničkog ponašanja u obitelji i zlostavljanja djeteta ili maloljetne osobe prema osumnjičeniku primijenio obvezu podvrgavanja odvikavanju od droge ili drugih ovisnosti i obvezu podvrgavanja psihosocijalnoj terapiji radi otklanjanja nasilničkog ponašanja, nužno je da su se ostvarile *opće pretpostavke i kriteriji*, a to su:

- Visoki stupanj izvjesnosti da je osumnjičenik počinio kazneno djelo, a što znači da prikupljeni podaci o djelu pružaju dovoljno osnova i za pokretanje kaznenog postupka;

- Radi se o kaznenom djelu za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine;
- Djelo je nižeg stupnja krivnje kod kojeg razmjeri štetnih posljedica ne nalažu javni probitak kaznenog progona;
- Suglasnost žene žrtve da se osumnjičenik podvrgne psihosocijalnoj terapiji i napusti obiteljsku zajednicu;
- Privola osumnjičenika da se podvrgne psihosocijalnoj terapiji i napusti obiteljsku zajednicu za vrijeme trajanja terapije;
- Oštećenica i osumnjičenik mogu u svako doba odustati od primjene obveze podvrgavanja psihosocijalnoj terapiji;
- Odluka o primjeni načela svrhovitosti u isključivoj je nadležnosti državnog odvjetnika koji na osnovi izvješća ustanove – psihoterapeuta odlučuje da li je obveza uredno izvršena.

Osim općih kriterija da bi se primijenile spomenute posebne obveze trebaju se ispuniti i sljedeći *posebni kriteriji* koje se odnose na osumnjičenika:

- da počinitelj nije psihički bolestan;
- da je nasilje ograničeno na obitelj;
- da se nasilničko ponašanje ne događa dulje vrijeme;
- preuzimanje odgovornosti od strane počinitelja za svoje ponašanje;
- motiviranost i spremnost na suradnju;
- pažljiva ocjena dosadašnje kaznene i prekršajne evidentiranosti;
- da počinitelj nije ovisnik o drogi i alkoholu (za obvezu psihosocijalnog tretmana).

Na osnovi dosadašnjeg jednogodišnjeg iskustva i u dogovoru sa stručnjacima različitih struka (pravnicima, socijalnim pedagozima, defektolozima, socijalnim radnicima, psiholozima), koji su uključeni u primjenu obveza iz članka 175. ZKP, Općinsko državno odvjetništvo Zagreb je za te predmete izradilo sljedeći

#### PROTOKOL POSTUPANJA

1. Detaljna obrada kaznenog predmeta (uvid u kaznenu prijavu, službene bilješke policije i od policije naknadno prikupljene dodatne obavijesti, uvid u izvješće centra za socijalnu skrb s posebnim osvrtom na ranije poduzimane mjere obiteljskoppravne i socijalnopravne zaštite)
  - odabir slučaja za koji dolazi u obzir primjena načela svrhovitosti iz članka 175 st 1 toč. 5. i 6 Zakona o kaznenom postupku;
2. Razgovor s oštećenom osobom
  - osobni uvid stručnog suradnika u odnose i situaciju u obitelji,
  - pažljiva procjena da li u obzir dolazi primjena načela svrhovitosti pokretanja kaznenog postupka,
  - upozorenje oštećenoj osobi da u slučaju davanja suglasnosti na odgodu započinjanja kaznenog progona i donošenja odluke o odbacivanju kaznene prijave nema više pravo poduzeti kazneni progon na osnovi članka 55. st. 2. ZKP,
  - potpisivanje izjave o suglasnosti da se osumnjičenik podvrgne psihosocijalnoj terapiji radi otklanjanja nasilničkog ponašanja u obitelji (Prilog I);
3. Razgovor s osumnjičenom osobom
  - procjena njezinog ponašanja (da li osumnjičenik uviđa nedopuštenost svog ponašanja, da li je preuzeo odgovornost za takvo ponašanje i želi se suočiti s uzrocima takvog ponašanja i promijeniti vlastito ponašanje),
  - uputa osumnjičeniku da će u slučaju uredno ispunjene obveze državni odvjetnik donijeti rješenje o odbačaju kaznene prijave,
  - potpisivanje izjave o privoli osumnjičenika da se podvrgne psihosocijalnoj terapiji radi otklanjanja nasilničkog ponašanja u obitelji (Prilog II);
4. Odabir institucije u kojoj će se osumnjičenik podvrgnuti psihosocijalnom tretmanu
  - kontakt sa stručnjacima,
  - dogovor oko upućivanja počinitelja na tretman;
5. Sastanak stručnog tima (zamjenik državnog odvjetnika i stručni suradnik u državnom odvjetništvu, predstavnici centra za socijalnu skrb i terapeut..) radi dogovora o izmjeni informacija i međusobnoj koordinaciji;
6. Donošenje rješenja o odgodi započinjanja kaznenog progona (članka 175. st. 1. ZKP);
7. Praćenje izvršavanja obveze i kontakti sa svim uključenim sudionicima u tretman, pismeno i usmeno obavješćavanje, sastanak stručnog tima po potrebi;
8. Nakon proteka određenog vremena ovisno o pojedinom slučaju (primjerice 6 mjeseci) evaluacija trenutne situacije i procjena uspješnosti provedenog tretmana;
9. Donošenje rješenja o odbačaju kaznene prijave.



Valja istaknuti da je svaki pojedinačni slučaj obitelji drugačiji i kao što je vidljivo iz protokola postupanja iziskuje multidisciplinarni pristup. Ovdje je opisan školski primjer protokola, pa to ne znači da pojedini koraci u radu s oštećenom osobom i osumnjičenikom ne mogu biti i drugačiji. Tako se primjerice i oštećena osoba i osumnjičenik mogu u državno odvjetništvo radi konačnih dogovora pozivati više puta, a i sastanci stručnog tima radi dogovora o izmjeni informacija i međusobnoj koordinaciji, odnosno praćenju izvršavanja obveze mogu ovisno od slučaja do slučaja biti i češći.

### Zaključak

Što se tiče alternative pokretanju kaznenog postupka prema maloljetnim i mlađim punoljetnim počiniteljima kaznenih djela hrvatski zakonodavac je donošenjem Zakona o sudovima za mladež 1997. znatno proširio dosadašnje zakonske okvire primjene načela oportuniteta i nepokretanja postupka za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora do pet godina i novčana kazna. Od posebnog značaja je bilo unošenje u zakon tzv. uvjetovanog oportuniteta uz primjenu posebne obveze da maloljetnik prema vlastitim mogućnostima popravi ili naknadi štetu nanесenu kaznenim djelom, da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili poslove komunalnog ili ekološkog značenja, da se podvrgne postupku odvikavanja od droge ili drugih ovisnosti, kao i da se uključi u pojedinačni ili skupni rad u savjetovaništu za mlade.

Primjena spomenutog propisa Zakona o sudovima za mladež bila je od samog njegova stupanja na snagu velik izazov za državne odvjetnike za mladež, stručne suradnike - socijalne pedagoge i socijalne radnike u državnim odvjetništvima, ali i za djelatnike centara za socijalnu skrb. U početku su državna odvjetništva sama pronalazila mogućnost gdje će maloljetnik ispuniti neku od posebnih obveza, a naročito posebnu obvezu humanitarnog rada. Koristila su se strana iskustva i mijenjali se stavovi. Pri donošenju pravilne odluke državnog odvjetnika za mladež o pokretanju ili nepokretanju kaznenog postupka, kao i u izboru primjerene posebne obveze značajnu su ulogu odigrali upravo stručni suradnici - socijalni pedagozi i socijalni radnici u državnim odvjetništvima. To se jednako tako odnosi na stručne djelatnike centara za socijalnu skrb koji provode ili nadziru ove obveze i koji su na osnovi praktičnog iskustva stvarali svoju praksu o načinu postupanja u tim predmetima.

Kad se govori o deliktima nasilja u obitelji velika je odgovornost državnog odvjetnika kakvu odluku će donijeti povodom kaznene prijave, točnije da li će pokrenuti kazneni postupak ili primijeniti načelo oportuniteta.

Da bi ta odluka bila pravilna, državni odvjetnik mora surađivati s različitim državnim tijelima, službama i institucijama. Tako se od policije očekuje dobro sastavljena kaznena prijava sa svim dokazima koje je moguće prikupiti; od socijalne skrbi profesionalno izrađena socijalna anamneza, odnosno nalaz i mišljenje stručnog tima, te žurnost u obradi slučaja, kao i žurno i pravovremeno poduzimanje mjera obiteljskopravne i socijalnopravne zaštite prema djeci uz povratnu informaciju državnom odvjetniku; zdravstvo treba izvještavati socijalnu službu radi poduzimanja mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta, kad ustanovi da je dijete zlostavljano; zdravstvo i socijalna skrb trebaju zajednički osigurati uvjete za provođenje psihoterapije zlostavljača i žrtve na lokalnoj razini, specijalizaciju psihologa i psihijatra (timski pristup). Jednako tako treba surađivati s medijima, nevladinim udrugama, skloništima za žene i drugim centrima za krizne intervencije, međutim, od njih se očekuje da ne pokreću senzacionalističke informativne kampanje, te na taj način vrše pritisak na rad pravosudnih tijela, što je protivno interesu obitelji.

Konačno koje su obveze državnog odvjetnika u radu na predmetima delikata nasilja? Iako su već naprijed spomenuta neka opća načela postupanja, valja ponoviti da državni odvjetnici u svim stadijima postupka moraju obazrivo postupati prema žrtvama nasilja, te voditi brigu o njihovim potrebama i omogućiti im kontakte s odgovarajućim službama. Državni odvjetnici, međutim, moraju osigurati i da se štiti pravo osumnjičenika na pošteno suđenje.

*Prilog I*

### **KORACI U PROVEDBI POSEBNIH OBVEZA U PREDPRIPREMNO POSTUPKU PREMA MALOLJETNIKU (Članak 64. Zakona o sudovima za mladež)**

#### **1.**

*Razgovor stručnog suradnika: socijalnog pedagoga, defektologa ili socijalnog radnika u državnom odvjetništvu s maloljetnikom i njegovim roditeljima - izjava o pristanku maloljetnika i njegovog zakonskog zastupnika da će maloljetnik ispuniti posebnu obvezu - upozorenje maloljetniku da može imati branitelja, kao i da u slučaju ispunjenja posebne obveze državni odvjetnik za mladež prema njemu neće pokrenuti postupak.*

#### **2.**

*Dodjela slučaja centru za socijalnu skrb od strane državnog odvjetnika za mladež uz naznaku roka u kojem maloljetnik mora ispuniti posebnu obvezu (postupak posredovanja).*

3. Stupanje u kontakt djelatnika socijalne skrbi s maloljetnikom - izrada programa izvršenja posebne obveze.

4. Organizacija provedbe posebne obveze.

5. Kontrola i pomoć stručnog djelatnika centra za socijalnu skrb kao posrednika između državnog odvjetnika za mladež i institucije koja provodi posebnu obvezu u pogledu poštivanja i provedbe dogovora.

6. Izvješće centra za socijalnu skrb državnom odvjetniku za mladež o izvršenju obveze.

7. Odluka državnog odvjetnika za mladež o nepokretanju postupka prema maloljetniku.

U cilju evaluacije postignutih rezultata rada za više slučajeva bilo bi korisno kada bi državni odvjetnici za mladež i stručni suradnici u državnim odvjetništvima održavali povremene sastanke sa djelatnicima centara za socijalnu skrb i institucijama koje provode posebne obveze.

Prilog II

## POPIS USTANOVA U REPUBLICI HRVATSKOJ U KOJIMA SE PROVODE POSEBNE OBVEZE

## GRAD ZAGREB

| Dom Umirovljenika  | Kontakt osoba                         | Vrste poslova (za sve domove)  |
|--|---------------------------------------|--|
| <b>"TREŠNJEVKA"</b><br>Drenovačka 30                             | M.L.<br>R.Ž.<br>socijalni radnici     | Održavanje okoliša:<br>- održavanje cvjetnih aleja<br>- uređivanje fontane<br>- briga o cvijeću po katovima<br>- košnja trave<br>- podrezivanje živice<br>- čišćenje smeća u parku<br>- sadnja cvijeća<br>- zalijevanje cvijeća<br>- Pomoćni poslovi s kućnim majstorom<br>- rad na porti (u prijedodnevni satima)<br>- pratnja korisnika u bolnice na pretrage<br>- čišćenje zajedničkih prostorija<br>- pranje domskih vozila i dostava hrane u kuću<br>- sudjelovanje u radu s radno-okupacijskim terapeutima (čitanje korisnicima, glazbene slušaonice, priprema prostorija za aktivnosti)<br>- skupljanje rublja i distribucija u praonicu<br>- pomoćni radovi u kuhinji<br>- briga o staklenim površinama (pranje prozora i skidanje/postavljanje zavjesa) |
| <b>"TREŠNJEVKA"</b><br>Trg S. Penkale 1                          | I.H.<br>G.R.<br>socijalne radnice     |  |
| <b>DOM UMIROVLJENIKA "CENTAR"</b><br>Klaićeva 10<br>Crnatkova 14 | E.P.<br>S.B.<br>socijalni radnici     |  |
| <b>"DUBRAVA"</b><br>M. Gavazzija 26                              | B.M.<br>socijalna radnica             |  |
| <b>"PEŠČENICA"</b><br>Donje Svetice 89                           | S.M.<br>ravnatelj                     |  |
| <b>"TRNJE"</b><br>Poljička ul. 12                                | mr M.LJ.<br>L.K.<br>socijalni radnici |  |

| Dom Umirovljenika   | Kontakt osoba  | Vrste poslova (za sve domove)   |
|---|--|---|
| <b>“SVETI JOSIP”</b><br>Dunjevac 17<br><br><b>“SVETA ANA”</b><br>Islandska 2<br><br><b>“Medveščak”</b><br>Trg D. Iblera 8<br><br><b>“MAKSIMIR”</b><br>Hegedušićeva 20 | T.G.Š.<br>dipl.socijalni radnik<br><br>S.M.<br>dipl.socijalni radnik<br><br>M.G.<br>dipl.socijalni radnik<br>Z.L.<br>dipl.socijalni radnik<br>tel. 4552-177<br>J.I.<br>dipl.socijalni radnik<br><br>Z.M. | - sudjelovanje u radu sa službom održavanja<br>- poslovi dostave pošte i pisanje pisama<br>- rad u knjižnici (slaganje novina i izdavanje)<br>- sudjelovanje u dostavi ručka u kuću starim i nemoćnim (uz pratnju zaposlenika doma)<br>- pomoć pokretnim korisnicima pri ostvarivanju prava (zdrav. knjižice i sl.)<br>- pomoć u skladištu doma<br><br>- Uređivanje gradskih površina |
| <b>“SAVJETOVALIŠTE”</b><br>Zagreb, Palmotićeva 80   | B.K.<br>socijalni radnik   | - savjetovani rad s obitelji i mladeži  |

### Božica Cvjetko

#### Alternatives to criminal procedure against juvenile and young adult offenders and alternative to criminal procedure in the cases of domestic violence

In the paper, the author is analysing the Act on juvenile courts of the Republic of Croatia, which foresees a broad possibility of implementing the principle of opportunity in the pre-trial, i.e. pre-investigation phase of the procedure in terms of the decision of the public prosecutor about the criminal charge against these persons, including the implementation of particular obligations as informal sanctions. Particular attention is paid to the special

obligation called off-court agreement. The aim of the off-court agreement is “reconciliation between the juvenile or young adult offender and the victim of the crime, and establishment of the social peace”. Similar project and the implementation of the principle of opportunity is used in the cases of the criminal offence of domestic violence. The main aim of these obligations is to offer professional assistance to the families which are in crisis and have difficulties related to the violent behavior of one family member – mostly the father. Such an approach is more efficient than the long lasting criminal procedure, testifying and strengthening the crisis in the family. This paper gives also an insight into the legal provisions concerning this measure and its implementation in practice.